

Zachovat kontinuitu evangelické teologie - za jakou cenu? Příběh Komenského evangelické bohoslovecké fakulty v letech tzv. normalizace

Peter Morée

Evangelická teologická fakulta Univerzity Karlovy, Katedra církevních dějin
moree@etf.cuni.cz

SYNOPSIS

Maintaining the Continuity of Evangelical Theology – But at What Cost?: The Story of Comenius Protestant Theological Faculty in the Years of ‘Normalisation’

This study focuses on the ‘normalisation’ of the Comenius Protestant Theological Faculty in Prague. The author argues that it was undertaken here in a different manner than at other academic institutions. This is particularly evident in the context of turnover, insofar as no changes were made to the party faithful [*kádr*] who made up the theological faculty after 1969. As a consequence, the faculty came to act as proxies of the regime’s normalisation policy. The author claims moreover that it was the students who most vocally opposed the changes made under normalisation, at least until 1974, when they protested against the expulsion of several parish priests from church services. For several of the protesters, this resulted in their own expulsion from the department. The decision to do so was made by government authorities, but its implementation was carried out by faculty administrators – that is to say, by professors who had been committed to the process of democratisation up to 1968, but who now called for obedience to the normalisation regime. Inevitably, such behaviour led to their discrediting and the weakening of their authority in evangelical circles. Meanwhile, these same members of the theology faculty emphasized that socialist society is a better guarantor of justice than the capitalist establishment, a position which deepened the crisis in the Evangelical Church of Czech Brethren and undermined the relevancy of the faculty in the eyes of their students.

KLÍČOVÁ SLOVA /KEY WORDS

Evangelická církev, Evangelická teologická fakulta Univerzity Karlovy; Nová orientace; teologie; státní manipulace; studentská opozice; konformismus pedagogů / Evangelical Church; Comenius Protestant Theological Faculty, Charles University; New orientation; theology; state manipulation; student opposition; conformism of teachers

DOI

<https://doi.org/10.14712/23366680.2020.3.7>

Dnešní Evangelická fakulta Univerzity Karlovy prošla během 20. století několika zásadními změnami, které se částečně odrážely již v jejím názvu. Od svého založení (1919), kdy se fakulta stala společným učilištěm pro duchovní z Českobratrské církve evangelické, několika dalších evangelických církví a Církve československé, se jmenovala Husova československá evangelická fakulta bohoslovecká. Na příkaz komunistického režimu však byla v roce 1950 rozdělena na Husovu československou bohosloveckou fakultu a Komenského evangelickou bohosloveckou fakultu. V roce 1990 se u příležitosti začlenění do Univerzity Karlovy přejmenovala na současnou Evangelickou teologickou fakultu (a Husova československá bohoslovecká fakulta na Husitskou teologickou fakultu).¹

Až do roku 1990 se tedy fakulta nikdy nestala součástí svazku Univerzity Karlovy. Při jejím založení totiž nebylo dosaženo shody relevantních politických sil na tom, aby se nová nekatolická fakulta stala druhou teologickou fakultou univerzity (srov. Vaňáč 2001). Sice využila některé struktury univerzity a od roku 1923 mohla udělovat i doktorský titul, formálně však zůstávala jakýmsi učilištěm spojeným s církvemi. Charakter církevní školy se ještě zvýraznil po roce 1950, kdy byly fakulty i institucionálně úžeji spojeny s církvemi (katolická fakulta musela opustit univerzitu a přestěhovat se do Litoměřic). Bohosloví mohli studovat pouze ti, kdo obdrželi doporučení i od církevního vedení. V případě Komenského evangelické bohoslovecké fakulty šlo o studenty z protestantských denominací na území České (socialistické) republiky, tedy především z Českobratrské církve evangelické, ze Slezské evangelické církve augsburského vyznání, z Církve bratrské, z Jednoty bratrské, z Evangelické církve metodistické, z Adventistické církve, z Bratrské jednoty baptistů, ale i z dvoujazyčné Reformované církve na Slovensku (část výuky probíhala i v maďarštině).

Pro analýzu a hodnocení toho, jak se na tehdejší Komenského evangelické bohoslovecké fakultě projevovala takzvaná normalizace politických poměrů po liberalizaci, která kulminovala v roce 1968, je důležité si uvědomit, že církve a bohoslovecké fakulty podléhaly dvojímu druhu státního dozoru. Hlavní strukturou, která kontrolovala náboženské instituce, byl Sekretariát pro věci církevní (SPVC, dříve i Státní úřad pro věci církevní a Církevní odbor Ministerstva kultury). SPVC reguloval církevní život na úrovni farních sborů, regionálních a celorepublikových grémií. Jeho nejobávanějším nástrojem bylo udělování souhlasu, který byl jednak zapotřebí pro aktivity mimo pravidelných bohoslužeb, zejména však ale pro vykonávání duchovenského úřadu. Bez souhlasu SPVC nemohl student nastoupit na bohosloveckou fakultu, nemohl absolvovat závěrečné zkoušky. Souhlas byl třeba pro zahájení farářské práce na konkrétním místě a pro všechny další přesuny během následujících let. SPVC tento nástroj v 70. letech 20. století velmi aktivně využíval k přerušování práce politicky nepohodlných farářů. Známe případy, kdy byl odmítnut státní souhlas (jako tomu bylo např. u Miloše Rejchrt, Svatopluka Karáska, Jakuba Trojana, Alfréda Kocába a dalších).

Druhou strukturou dozorující nad církvemi byla Státní bezpečnost, jejíž 5. odbor X. správy řešil církevní problematiku. Oddělení bylo součástí boje proti vnitřnímu nepříteli a dokumentovalo a odhalovalo činnost osob, které byly aktivní v náboženském životě v zemi. StB v prostředí Českobratrské církve evangelické využívala různých metod, aby sbírala informace a zároveň ovlivňovala dění v církvi. Velkou pozornost

1 K dějinám Evangelické teologické fakulty srov. Trojan – Halama 2019.

věnovala synodám, které se konaly každý druhý rok, a jejich přípravám. Tyto události považovala za nebezpečné vzhledem k demokratickému postupu, který byl aplikován k vyjasnění stanovisek církví a ke zvolení předních funkcionářů církve (k tomu srov. Trusina 2017).² Snahy StB a SPVC, často koordinované, nesly i jisté úspěchy. Na konci 80. let se podařilo prosadit zvolení nového synodního seniora, který byl registrován jako tajný spolupracovník StB. Zároveň se státním orgánům nepodařilo zabránit zvolení dalšího člena do Synodní rady, který pocházel z řad tzv. Nové orientace, která byla považována za protirežimní. K Nové orientaci se hlásila řada kritiků režimu, kteří později podepsali Chartu 77.

Pro evangelické církevní prostředí v období od nástupu komunistického režimu je specifické, že se vyznačuje mnohem větší kontinuitou v personálním obsazení vedoucích míst, než bylo obvyklé jinde ve společnosti. Výměny na postech ve vedení církve probíhaly především v rámci generačního střídání. Největším zásahem do fungování fakulty bylo již zmíněné rozdělení původní fakulty na část pro československou církev a část pro evangelické denominace. Jen v jednom případě došlo k nucenému penzionování (praktický teolog Adolf Novotný); v případě profesora církevního práva Františka Bednáře byl pro nový režim jeho věk jistě vítaným argumentem pro jeho penzionování.³

Tato kontinuita částečně souvisí s působením Josefa Lukla Hromádky, jenž v roce 1950 zaujal funkci děkana. Od svého poválečného návratu ze Spojených států Hromádka prosazoval pozitivní přístup k dominanci Sovětského svazu ve střední Evropě, kterou považoval za důsledek selhání Západu v roce 1938. Proto volal i církve a věřící k ochotě ke spolupráci s komunistickou politikou a jejími představiteli (Morée – Piškula 2015, s. 55n.). Tento jeho postoj, který vyvolal také kritiku v evangelickém prostředí, poskytl Českobratrské církvi evangelické i Komenského evangelické bohoslovecké fakultě jistou ochranu před velkými personálními a institucionálními zásahy ze strany státu. Ve srovnání s římskokatolickou církví byl v 50. a 60. letech postižen jen omezený počet lidí, jejichž tresty byly na přímluvu Hromádky často zkráceny. Tyto minimální ztráty z 50. let vedly k rychlému oživení v 60. letech, kdy Hromádkův vliv zároveň slábl. Zaznívaly alternativní hlasy ze strany části mladší generace farářů, která vystudovala Komenského evangelickou bohosloveckou fakultu pod Hromádkovým vedením. Byli to především tito faráři, kteří od roku 1972 pocítili dopady normalizace v evangelickém prostředí. Hromádkovo úmrtí koncem roku 1969 stavělo církve a fakultu do nové situace. Jeho ochranný deštník sklapl ve chvíli, kdy zasáhlo nepříznivé normalizační počasí.

IMPLEMENTACE NORMALIZAČNÍ POLITIKY NA KOMENSKÉHO EVANGELICKÉ BOHOSLOVECKÉ FAKULTĚ

Implementace politických záměrů normalizačního režimu probíhala v církevním prostředí souběžně s procesem ve zbytku československé společnosti (srov. Cuhra 1999). Znamenalo to různé zásahy do církevního života s cílem především omezit

2 Zatím jediná studie archivních fondů StB uvádí, že v 70. a 80. letech 20. století měla StB na 70 krycích jmen tajných spolupracovníků (různého druhu) v řadách představitelů a duchovních ČCE, včetně KEBF. Srov. Dinuš 2004.

3 Viz jejich biografické medailony in Roskovec – Halama 2019.

některé liberalizační kroky z předchozích let uvolnění. Například teologická fakulta v Olomouci, která byla zřízena v roce 1968, musela svoji činnost ukončit.

Ve zprávě, kterou napsal SPVC v roce 1970 pro ÚV KSČ, vyjádřil jeho ředitel Karel Hruža (ten se po odstávce v letech 1968–1969 vrátil do vedení) spokojenost s odstraněním některých vymožeností z roku 1968. Českobratrskou církev evangelickou však označil jako nejreakčnější, protože jejich představitelé zaujali „nejvyhraněnější stanoviska“ v minulých letech a navíc v jejich duchu konali dále.⁴ Strategie SPVC spočívala v postupném utahování šroubů a posunování hranic toho, co mělo být dovoleno. Nepočítala nutně s výměnou osob na vedoucích pozicích, ale spíše s tím, že se vedení církve, a tudíž i fakulty, podvolí ve snaze vyhnout se otevřenému konfliktu se státem. Tímto způsobem byla prostřednictvím vedoucích míst implementována normalizační politika jak v církvi, tak na fakultě z obavy, že by jinak mohlo být mnohem hůř.

Tento postup státních orgánů měl nakonec úspěch, byť trvalo do roku 1972, než se prosadil. Pod hrozbou zásahu do personálního složení Synodní rady Českobratrské církve evangelické zvolilo vedení církve ústupovou cestu a volalo církve k ukončení svého vzdoru proti normalizaci. Těm členům ze svých řad, kteří se nacházeli z politických důvodů před soudem (například Ladislav Hejránek), vytýkalo, že svými postoji ohrožují církev.⁵ Strategie ustupovat pro záchranu církve charakterizovala jednání církevního vedení po dlouhá léta. Její vrchol a zároveň její meze se ukázaly v roce 1977 v důsledku snahy vytlačit Chartu 77 z kulturního prostředí. Snaha izolovat duchovní, kteří Chartu 77 podepsali, vedlo k vážnému konfliktu v církvi a zároveň k diskreditaci této oficiální politické linie.

Personální zásahy na Komenského evangelické bohoslovecké fakultě po roce 1968 byly taktéž omezené (starozákonník Miloš Bič byl nuceně penzionován, ale až v roce 1977; mladý systematický teolog Jan Milíč Lochman emigroval do Švýcarska). Důsledky normalizace se tudíž projevovaly jinak: v konfliktech mezi fakultním vedením, které fungovalo jako převodová páka režimní politiky, a studenty, kteří v první polovině 70. let opakovaně vyjadřovali svůj nesouhlas se způsobem, jak fakulta (a církve) ustupovala režimu.

Tenze a konflikty mezi studenty a vedením Komenského evangelické bohoslovecké fakulty se projevovaly v několika vlnách. První vlnou byla vzpomínková shromáždění uctívající památku Jana Palacha v letech 1970 a 1972; druhou protesty studentů proti zásahům státní správy do církevních a fakultních záležitostí v podobě odejmutí státního souhlasu a vyloučení z fakulty v roce 1974; třetí vlnu představovaly reakce na Chartu 77 a na petici za náboženskou svobodu z roku 1977. Význačné je, že se vedení fakulty (a církve) stavěly čím dál agilněji do pozic, které po něm vyžadoval režim. Nakonec však vedení fakulty udělalo krok, který režim ani nezosnoval či předvídal: napsalo teologickou obhajobu normalizačního režimu.

Jak už bylo řečeno, tlak ze strany Sekretariátu pro věci církevní, usilující o „konsolidaci“ církevního a fakultního života, sílil od roku 1970. První viditelné postihy se týkaly i studentského života na Komenského evangelické bohoslovecké fakultě. V lednu 1970 organizovali bohoslovci bohoslužby v kostele u Martina ve zdi, kde vzpomínali na Jana Palacha, který se o rok dříve upálil. Vedení fakulty bylo následně

4 Národní archiv ČR, fond SPVC MK ČSR, k. 2, Zprávy pro ÚV KSČ.

5 Ústřední církevní archiv ČCE, Jednání se státními úřady, I, 1970–1976, 1972.

vytýkáno, že takové jednání podryvá snahy státní politiky vedoucí k „uklidnění“ situace ve společnosti a v církvi.⁶

O dva roky později studenti v bohosloveckém semináři V Jirchářích organizovali koncert Spirituál kvintetu jako vzpomínku na Jana Palacha. Během večera ale vystoupil i Bohdan Mikolášek, který zazpíval svoji píseň *Ticho*. Toto vystoupení se stalo záminkou k velkému zásahu SPVC do fakultního dění.⁷ Fakultní vedení spustilo oficiální vyšetřování, během něhož byli všichni, kdo se nějak v organizaci večera angažovali, vyslechnuti a SPVC z toho vyvodil závěry. Dva studenti byli dočasně vyloučeni, ředitel semináře Vencovský dostal výpověď a děkanovi fakulty Františku M. Dobiášovi a tajemníkovi Dušanu Čapkovi byla udělena důtka. Dále studenti a učitelé fakulty pocítili výrazné omezení v cestování do zahraničí a v podmínkách studentského bydlení v semináři.

Důležitější než samotné důsledky vyšetřování byly některé mechanismy, které se v průběhu kauzy objevily. Zprvč fakultní vedení ve snaze zapůsobit na studentskou obec spolupracovalo se Synodní radou Českobratrské církve evangelické. Synodní rada vedla ve stejném čase jednání s SPVC, v němž se dostala pod velký tlak a hrozilo, že státní orgány odstraní vedení církve a dosadí na jejich místo své lidi. Synodní senior Kejř proto při setkání se studenty, při němž byly řešeny dopady onoho lednového večera, nabádal, aby akceptovali parametry politické reality a jednali „konstruktivně“. Podobně mluvili představitelé fakulty, kteří na schůzích se SPVC přiznali své selhání v důsledném didaktickém vedení studentů. Tento druhý prvek se odrážel v obsáhlém vysvětlení, které učitelé podali studentům, že i z teologických důvodů je socialistické zřízení ideálnější než kapitalistický systém.

STUDENTSKÝ PROTEST V ROCE 1974

Mnohem intenzivněji a osudověji se tyto důrazy vrátily do fakultního života v první polovině roku 1974. V letech 1972 a 1973 byl několika farářům Československé církve evangelické odejmut státní souhlas. Synodní rada hledala oporu u fakulty, což mimo jiné vedlo k značně normalizačnímu prohlášení synodu v roce 1973. To volalo církve k tomu, aby se vyhnula konfrontaci s politickými autoritami, a použilo k tomu teologický argument, že církev není a nemá být subjektem politického světa.

Velké důsledky měl pak dopis, který napsalo 22 studentů na podporu farářů, kterým stát odejmul potřebný souhlas. Poukázali na nejistotu, kterou stát svým počínáním vytvářel, a zdůraznili, že takové jednání vede k pokřivení motivace ve vztahu k autoritám a k veřejnému životu. Vedení fakulty bylo dopisem překvapeno. Vidělo svou úlohu v tom, připravit studenty na vykonávání farářského úřadu v „pozitivním duchu“, tzn. v duchu loajality k stávajícímu vedení státu. Kromě vedení v teologických otázkách zahrnovala tato úloha také úkol vést studenty a studentky k „správnému“ pochopení církevní a politické reality. Pokud je studium podle tohoto záměru a obsahu řádně absolvováno, není třeba se bát, že by se z bohoslovce vyklubal kritik poměrů v církvi a ve státě.

6 Národní archiv, fond SPVC MK ČSR, kr. 274, Bohoslužby u Martina ve zdi 18. 1. 1970.

7 Celý případ je poměrně dobře dokumentován v archivním fondu SPVC (NA, SPVC MK ČSR, k. 274, KEBF, Vystoupení Spirituál kvintetu v HBS 17. 1. 1972.

Sekretariát pro věci církevní uznával snahu fakultního vedení a vyjadřoval důvěru v záměry učitelů fakulty. V interní zprávě SPVC o Komenského evangelické bohoslovecké fakultě se uvádí, že fakulta má velkou autoritu nejen v ČSSR, ale i v západních zemích. Profesori nemají zájem pouze o to, aby studium bylo kvalitní, ale rovněž o to, aby byl vliv zastánců jiných politických názorů omezován: „Posluchači této fakulty jsou po odborné stránce velmi fundovaní, po stránce politické je to však již u jednotlivců se vztahem k našemu zřízení problematictější.“⁸

Na mimořádné schůzi fakultní rady 14. 3. 1974 děkan vystoupil s tím, že studenti vedení fakulty neinformovali o chystaném dopise. Muselo se o něm dozvědět od SPVC, které uvedlo, kdo přesně dopis podepsal, přičemž SPVC z toho vyvodilo, že „pedagogicko-výchovná stránka fakultní činnosti se nejeví jako uspokojivá. Buď profesori na svůj úkol plně nestačí, nebo stále působí nepříznivé vlivy zvnějška.“⁹ Učitelé fakulty vyjádřili politování, že studenti jednali bez „dohovoru s učiteli“. Děkan zřídil komisi, která se studenty vedla pohovory, aby zjistila pozadí a význam studentské iniciativy. Měla od studentů žádat vysvětlení a vést je k tomu, aby dopis formulovali znovu.

Ze zpráv, které v souvislosti s působením vyšetřovací komise vznikly, je patrná snaha celou záležitost interpretovat jako omyl, který vzešel z nedostatku pochopení církevní a politické situace. Komise navrhla tzv. pedagogický postup, protože dopis byl především výsledkem naivity a nedostatku znalostí. Studentům předložila k odsouhlasení prohlášení, z něž je zásadní tato část: „Žijeme uvědoměle v socialistické společnosti, z níž nechceme emigrovat vnějšně, ale ani vnitřně. Chceme být plnoprávními občany naší socialistické republiky. To znamená, že nechceme pro sebe reklamovat jenom práva, nýbrž plnit i povinnosti. V tom smyslu chceme respektovat zákony ČSSR a podporovat tak aktivně princip socialistické zákonnosti.“¹⁰ Sekretariát pro věci církevní nebyl úplně spokojený s výsledkem šetření a prosadil vyloučení několika studentů z fakulty.

Důsledkem tlaku státních orgánů bylo, že učitelé fakulty přenášeli tento tlak na studenty formou „pedagogického působení“. Ve zprávách učitelé píší, že díky tomu se situace uklidňuje a studenti se čím dál víc ztotožňují s postoji svých profesorů: „Částečně korigují zmatené kategorie v myšlení studentů.“¹¹ Díky mantinelům, které nastavili učitelé ve svém pedagogickém přístupu ke studentům, proběhl semestr „bez rušivých momentů, ani v občanském profilu většiny studentů nebyly patrné negativní rysy“.¹² Ti, co rušili, nemohli pokračovat (někteří dočasně) ve studiu. V následujících letech docházelo k dalším vylučování ze studia kvůli občanským a politickým postojům (srov. Pfann 2010).

8 NA, fond SPVC, karton 276, Zprávy o průběhu jednotlivých semestru na KBF 1972–1983, 1984, 1987, Zpráva SPVC o Komenského evangelické bohoslovecké fakultě z 29. 4. 1974. Zpráva ještě nereflktuje dopis 22 studentů z března 1974.

9 NA, fond SPVC, karton 274, KBF, Schůze fakultní rady, Zápis z mimořádné schůze fakultní rady a učitelského sboru dne 14. 3. 1974 v 18 hod.

10 Tamtéž, Vyjádření fakultní rady KF.

11 NA, fond SPVC, k. 276, Zprávy o průběhu jednotlivých semestru na KBF 1972–1983, 1984, 1987, Souhrnná zpráva o průběhu zimního semestru 1974/75 na Komenského fakultě, s. 2.

12 NA, fond SPVC, k. 276, Zprávy o průběhu jednotlivých semestru na KBF 1972–1983, 1984, 1987, Souhrnná zpráva o průběhu zimního semestru 1974/75 na Komenského fakultě, s. 4.

FAKULTNÍ STANOVISKO K EVANGELICKÝM CHARTISTŮM

Největší krizi pro Českobratrskou církev evangelickou a pro Komenského evangelickou bohosloveckou fakultu představoval rok 1977, kdy deset farářů Českobratrské církve evangelické podepsalo Chartu 77. Vedení církve a fakulty mohlo sice poukázat na to, že Charta 77 nevyvolala pozitivní odezvu mezi činnými faráři ani mezi studenty fakulty. Státní správu ale toto tvrzení neuklidnilo. Její odhad se ukázal být realistický, když v květnu publikovalo 31 členů Českobratrské církve evangelické petici za náboženskou svobodu a proti státním zásahům do církevních věcí.

K vyjasnění a pro orientaci ve vzniklé situaci vydalo na požádání Českobratrské církve evangelické vedení Komenského evangelické bohoslovecké fakulty dokument s několika tezemi. Tvoří jakýsi teologický rozbor situace. Dokument známe ve dvou verzích, které se značně liší. Tato odlišnost nejlépe a nejjasněji odhaluje dopady normalizačního tlaku státu na fakultní učitele.

První verze čítá celkem devět tezí a je podepsána „pf“, což je zkratka, kterou používal praktický teolog fakulty Pavel Filipi. Uvádím zde úvodní část, která nejlépe vystihuje, o co Filipimu šlo: „V současné době vrcholí několikaleté úsilí jedné skupiny, vtáhnout církev do politického zápasu za věci, jež nejsou vlastní součástí jejího poslání. Skupina ovšem neměla nikdy pověření, aby mluvila jménem celé církve, v posledním případě ani od všech těch, jejichž hlasem se údajně chce stát. Jsme přesvědčeni, že nejde o spor správní nebo kázeňský, nýbrž věroučný.“¹³

Dokument, který se vymezuje vůči nesprávnému výkladu vztahu mezi církví a světem, zdůrazňuje, že je třeba trpělivě vysvětlovat odpůrcům církevního vedení jejich omyly a přesvědčit je o plauzibilitě „zralých“ teologických postojů fakultních učitelů. Ačkoli je to i z teologického hlediska problematický dokument, lze ho považovat za snahu fakulty hájit zbytky domnělé autonomie církve a fakulty. To už nejde říci o finální verzi tzv. fakultních tezí. Ta odhaluje, že učitelé se považovali i za nástroj normalizačního režimu, jehož záměrem je zachovat stávající pořádek.

Úvod finální verze značně posunul záměr původního prohlášení: „V současné době jsme svědky nápadných konkrétních důsledků několikaletého úsilí vtáhnout Českobratrskou církev evangelickou do politického zápasu na pozice, které nejsou bohoslovecky oprávněné a které negují socialistické společenské a politické podmínky, v nichž žijeme a na jejichž vytváření se chceme podílet. Socialistické hnutí chápeme jako výraz lidské touhy po svobodě a sociální spravedlnosti. Jsme vděční za vše, čeho bylo v naší zemi v tomto směru dosaženo. Máme za to, že socialistický společenský řád je nejpřiměřenější formou, jak je možno se vyrovnávat se základními problémy dějinné cesty lidstva. Na základě své víry a také z uvedených důvodů pokládáme tuto socialistickou společnost za prostor, v němž máme konat svou práci bez postranních úmyslů. Každá myšlenka, že je možno počítat s provizorností socialistického zřízení, nás oslabuje duchovně a podvazuje naši tvořivou činnost.“¹⁴

První verze nastolila jako hlavní teologické téma sporu církev a její vztah ke společnosti a ke státnímu řízení. Hájí poněkud zjednodušený obraz církve bez moci, která

13 NA, fond SPVC, karton 204, ČCE, Charta 77, Několik vět, 1977, 1982, 1989, Seznam signatářů z řad ČCE, zprávy SPVC o situaci v ČCE, jednání SPVC se Synodní radou, stanoviska, oběžníky Synodní rady, jednání synodního zastupitelstva, korespondence tuzemská i zahraniční, 1977, 1982.

14 Fakultní teze byly publikovány několikrát, naposledy v časopisu *Protestant*, 1997/8, 16.

nemá jiné nástroje než pouhé slovo, aby vyjádřila svou zvěst. Tento obraz vychází z představy pokonstantinovské církve (v pozadí stojí teologie J. L. Hromádky), která nemá žádnou politickou, mocenskou oporu, a proto je pravdivější a bližší apoštolské církvi prvních dvou století po Kristu. Z této pozice vyplývají sice také politická stanoviska, například názor, že církvi se daří dobře nebo dokonce lépe v reálném socialismu, který jí připravil o moc. Fokus tohoto rozboru ale nadále představuje církev a její pozice v politickém dění.

Předmětem nového úvodu je především socialistické zřízení v Československu a jeho legitimita. Nejenže pětkrát zmiňuje socialismus jako stávající politický systém či ideologii, ale také velmi důrazně obhajuje tuto ideologii („nejpřiměřenější formou“), resp. to, že se církev v politickém režimu na ní založeném může rozvíjet plně a svobodně. Církev nebo teologie nemá právo ani důvod zpochybňovat nárok, který si režim činí na vedení společnosti. Místo toho, aby dokument teologicky posuzoval legitimitu státu a politiky teologickými kritérii, posuzuje legitimitu teologických argumentů politickými kritérii.

Pro znalce poměrů Českobratrské církve evangelické a Komenského evangelické bohoslovecké fakulty je velmi zajímavé, kdo jsou autoři fakultních tezí. Stejně tak je důležité, že se fakulta za tyto teze nikdy výslovně neomluvila. Sice konstatovala, že v nových poměrech od roku 1989 by takovéto stanovisko už neopakovala, ale někteří její představitelé je dodnes hájí jako nutný krok ke stabilizaci a kontinuitě fakulty. Teze podle nich byly nutnou úlitbou pro zachování teologického studia.¹⁵

DRUHÁ LINIE

Fakulta se vymezila rovněž vůči skupině teologů a filozofů v církvi, kteří se shromažďovali pod názvem Nová orientace. Patřili do ní například Jakub Trojan či Ladislav Hejdánek. Obdobně jako fakultní učitelé, vycházeli i oni z Hromádkovy teologie a považovali se za jeho žáky, byť kritičtější vůči politickým poměrům, než byl on sám. Pokládali se za pokračovatele evangelické tradice a za obhájce kontinuity jejího vztahu k veřejnému životu. Většinu farářů, kteří se hlásili k Nové orientaci, odebral SPVC státní souhlas již v první polovině 70. let.

Už v 60. letech pořádala Nová orientace svá studijní setkávání, někdy i v rámci církevních shromáždění. V 70. letech, kdy byla zatlačena téměř do ilegality, se její členové pravidelně setkávali na farách. A ti, kteří měli akademické ambice, začali organizovat bytové semináře, které se konaly v Praze, ale i jinde. Na ně jezdili učit profesori teologie a filozofie z Nizozemska, Belgie či Německa. Seminářů se účastnili studenti fakulty, faráři a další zájemci. Jiní příslušníci Nové orientace organizovali víkendové semináře pro studenty na farách. Úmyslem těchto aktivit bylo prolomit monopol fakultního vzdělání a poskytovat studentům alternativní hlas, podpořený i ze zahraničí.¹⁶

Po roce 1989 začalo několik iniciátorů bytových seminářů přednášet na Evangelické teologické fakultě: Jakub Trojan, Ladislav Hejdánek, Milan Balabán. První se stal

15 Srov. Morée 2017. Domnívám se, že hlavní autor tezí je sice Pavel Filipi, ale významně do textu zasáhl Jaroslav Ondra, kterého je třeba považovat za autora úvodu.

16 První zmapování provedl Klaas van der Horst (Horst 1998).

děkanem v období velkých změn, kdy se fakulta stala součástí Univerzity Karlovy. Ze stávajících učitelů odešli pouze dva, kteří byli nejvíce spojeni s prosazováním normalizační politiky režimu (Jaroslav Ondra, Luděk Brož). Alternativní linie v evangelickém prostředí ze 70. a 80. let se vrátila do aktivního fakultního života, a dokonce převzala vedení v období, kdy se fakulta adaptovala na požadavky nové doby. To ale nevedlo k výslovnému odřeknutí se normalizační linie: její nositelé nadále hájili nutnost kompromitujících kroků a prohlášení, které učinili pro dobro všech. V této perspektivě také obětovali svou teologickou čest, aby zaručili kontinuitu evangelické teologie. Novou Evangelickou teologickou fakultu tedy úspěšně vybudovali jak tito žáci J. L. Hromádky, kteří, splácejíce tuto morální daň, rozvíjeli svou odbornou dráhu v oficiálním vysokoškolském prostředí v období normalizace, tak její kritici z alternativního církevního prostředí. Shodli se ale na společném cíli: akademické odbornosti evangelické teologie.

ZÁVĚR

Normalizace pražské teologické fakulty proběhla jinak než v případě dalších akademických institucí. Specifická byla především její personální kontinuita, neboť zde nedošlo k výměně „kádru“ po roce 1969. Důsledkem této situace ale bylo, že se fakultní učitelé do jisté míry stali vykonavateli normalizační politiky režimu. Sami své působení na studenty považovali za pedagogické vedení s úmyslem poskytnout žákům správnou orientaci ve společnosti.

Nejvíce se proti normalizačním změnám postavili studenti, a to minimálně do roku 1974, kdy protestovali proti vyloučení několika farářů z církevní služby. Toto jednání vedlo k vyloučení několika z nich z fakulty. Rozhodnutí k vyloučení učinily státní orgány, ale jeho implementaci provedlo vedení fakulty, tedy profesori, kteří se v roce 1968 ještě hlásili k demokratizaci společnosti a nyní volali po poslušnosti k normalizačnímu režimu. Takovéto jednání nutně vedlo k jejich diskreditaci a k poklesu autority samotné fakulty v evangelickém prostředí.

Pro svou pozici fakultní představitelé usilovali o teologickou legitimizaci, kterou v průběhu 70. let 20. století čím dál důrazněji považovali za integrální součást evangelické teologické identity. Základním principem této vize bylo, že teologie a církev nemají zaujímat žádné politické pozice. Zároveň ale zdůrazňovali, že socialistická společnost je lepším garantem spravedlnosti než kapitalistické zřízení. Vytvořili tedy teologii jako odpověď na normalizační politiku v obsazeném státě, která měla ospravedlnit zásahy státních orgánů v církvi a kritizovat ty, kteří je odmítali. Tyto pozice prohloubily krizi v Českobratrské církvi evangelické a znevěrohodnily význam fakulty mezi samotnými studenty.

LITERATURA

Cuhra, Jaroslav: Církevní politika KSČ a státu v letech 1969–1972. Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, Praha 1999.

Dinuš, Peter: Českobratrská církev evangelická v agenturním rozpracování StB. Úřad doku-

mentace a vyšetřování zločinů komunismu, sešit 11, Praha 2004.

Horst, Klaas van der: *Een scheur in het gordijn: protestantische kerkelijke Nederlands-Tsjechische contacten (1959-1985)*. EMAN, Heršpice 1998.

Morée, Peter - Piškula, Jiří: *Nejpokrokovější církevní pracovník. Protestantské církve a Josef Lukl Hromádka v letech 1945-1969*. EMAN, Benešov 2015.

Morée, Peter: Geneze a dějiny osmi fakultních tezí z roku 1977. In: Hlaváč, Pavel - Keřkovský, Pavel - Morée, Peter (eds.): *Cesta církve VIII*, Praha: ČCE, 2017, 51-71.

Pfann, Miroslav: Zpráva o práci rehabilitační komise KEBF v letech 1990-1992. In: *K svobodě je dlouhé putování*. Sborník příspěvků z kurzu pro kazatele a kazatelky ČCE, pořádaného Spolkem evangelických kazatelů

v Praze 26.-30. ledna 2009. EMAN/SPEK, Benešov 2010, s. 44-50.

Roskovec, Jan - Halama, Ota (eds.): *Sto let Evangelické teologické fakulty v Praze*. ETF UK, Praha 2019.

Trojan, Jakub S. - Halama, Ota: *Stoletá cesta*, in: Roskovec, Jan - Halama, Ota (eds.): *Sto let Evangelické teologické fakulty v Praze*. Praha: ETF UK, Praha 2019.

Trusina, Šimon: Sledování a manipulace syndů ČCE státními orgány v letech 1969-1973. In: Pavel Hlaváč, Pavel Keřkovský, Peter Morée (ed.): *Cesta církve VIII*. ČCE, Praha 2017, s. 7-29.

Vaňáč, Martin: Husova československá evangelická fakulta bohoslovecká a Univerzita Karlova do roku 1939: příspěvek k dějinám Evangelické teologické fakulty. *Teologická reflexe* 2001, č. 7(2), s. 132-154.